

Pochad šupa a jeho woblubowane žiwjenske rumy

Šup (Procyon lotor) pochadza ze Sewjerneje Ameriki. Postupnje rozšěrja so tež w Němskej. W zařdzenosći poradzi so šupam přeco zaso, z kožučačowych farmow twochnyć a so w přirodže zasydlit. Dokelž so spěšnje rozmnožuje a dokelž zamóže so wuběrnje připodobnjec, je džensa nimale po cytej Němskej rozšěrjeny. Přerjotny žiwjenski rum małego wšožračka je lěš. Za swoje derjeměće trjeba wodu. Šup je jara wušikny krosnowar a pyta sej na štomach abo w škitanych prózdnjeńcach schowy, hdžež móže spać abo swoje młodzata měc. Wón je wosebje při směrkanju, switanju abo w nocy aktiwny.

Wašnje žiwjenja a wosebite přiznamjenja

Zwjetša w aprylu narodza so dvě do štyri młodzata. Młodzata přežymuja z maćerju. Hdyž je potom w februaru zaso čas so porować, rozpušća so tute swójbne zwiski. Dorosćene šupy su někak 80 cm dołhe a waža 10 kg. Markantna je šěroka hłowa z kulowatymaj wušomaj, čornej smuhu nad woćomaj, tak mjenowanymi nawočemi, a kónčkoytm čornym nosom. Kompaktne čěto wobdawa husty šešerjaty kožuch. Hustokosmata wopuš móže hać do 40 cm dołha być a ma nadpadne šěro-běte rynki. Pacy maja dołhe palcy ze sylnymi pazorami. Přerjotnej pacy wužiwa ja kaž ruce. Šupy móža starobu džesać lět docpěć. Wone su wšožrački. W přirodže žeru małe cycaki, ptački a jich jejka, insekty, šlinki a wački ale tež zorno, kukuricu, lěšne płody (na př. worješki, žoždze a bukwicy) a sad. Mały rubježnik móže lokalne wobstatki druhich zwěrjećich družin deciměrować. Šup steji tohodla na lisćinje cuzych inwazijnych zwěrjatow, kiž płaci za cyły teritorij EU.

wudawaćel:

Sakske statne ministerstwo za wobswět a ratarstwo (SMUL)
póstowy kašćik 100510, 01076 Drježdžany
kontakt: +49 351 564-20500
e-mail: info@smul.sachsen.de
www.smul.sachsen.de

Tute wozjewjenje financuje so sobu z dawkowych srědkow na zakładže přez zapóštanow Sakskeho sejma wobzamknjeneho hospodarskeho etata.

redakcija:

SMUL: referat Lěš a lěšnistwo, Zarjad za lěšnistwo a hořtwjerstwo; referat Natura 2000, škit biotopow a družin

přełožk:

Reja Šenowa

wuhotowanje a sadžba:

genese Werbeagentur GmbH

čišć:

Fritsch-Druck GmbH

fota:

www.adobestock.de: captivatinglight (3), Jenny Thompson (4); Bernhard Diehl (Titel, 6), Bodo Pietsch (5)

redakciski kónc:

24. oktober 2019

wysokosć naklada:

1.000 eksemplarow, 2. nakład (aktualizowany)

papjera:

Čišćane na 100% recyclingowej papjerje

poki w dla rozšěrjenja

Tute informaciske łopješko wudawa so přez Sakske statne knježerstwo w ramiku swojeho zawjazka po wustawje k informowanju zjawnosće. Wone njesmě so wot stronow a tež nic jich kandidatow abo pomocnikow w času šěšć měsacow do wólbow za wólbne wabjenje wužiwać. To płaci za wšitke wólbny.

Šup w Sakskej

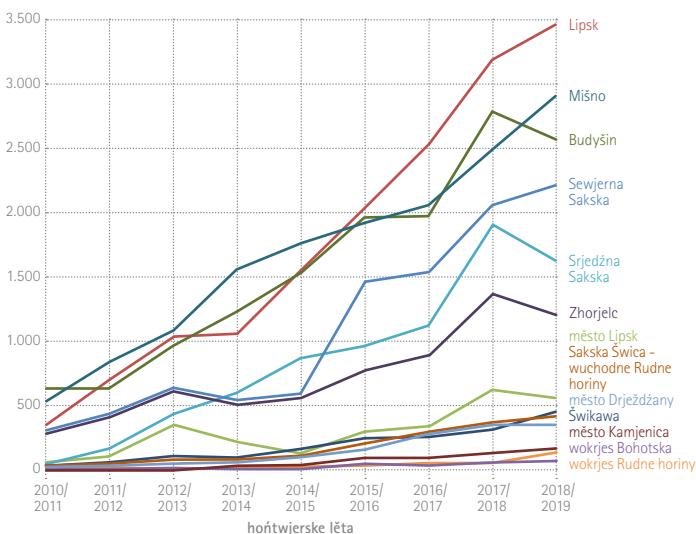
Pokiwy za
wobsedžerjow domow

Nowe teritorije šupa

Tež w Sakskej populacija towaršliwje žiweho małego mjedwjedža wobstajnje rosće, dokelž nima w srjedźnej Europje přirodneho njepřečela. Ju zličić pak njeje móžne. Šupy podleža w Swobodnym staće Sakska hońtwjerskemu prawu a so honja. Z mnóstwa třělenych zwěrjatow hodži so wuwice populacije wotwodźować. W léće 1991/1992 njebu ani jedyn šup třěleny, w léće 2018/2019 pak třělchu hižo 15.783. W hońtwjerskich lětach 2010/2011 do 2018/2019 stupachu ličby třělenych zwěrjatow lětnje přerěznje wo nimale 30 procentow.

Mnóstwo třělenych šupow we wokrjesach a bjezwokrjesnych městach w hońtwjerskich lětach 2010/2011 do 2018/2019

Urbany žiwjenski rum

Tute mudre zwěrjata, kiž zamóža so spěšnje připodobnić, su sydlišća čłowjeka jako idealny žiwjenski rum za sebję wotkryli. Tu maja wšitko, štož trjebaja k žiwjenju. W prózdnych twarach, garažach abo chłódnicach su sej spěšnje blečk namakali, ale tež na łubjach wobydlenych domow so rady zahnědža. W parkach a zahradach je dosć štomow, po kotrychž móža łazyć abo so w nich chować. Žratwy je w bliskosći čłowjeka w nimale njewobjezowanym mnóstwje. Zeleninu a sad derje docpěja. Na kompostowych hromadach namakaja wotpadki jědze, při mnoho domach stej sytna žratwa za domjace zwěrjata kaž psy a kóčki. Tu žeru šupy tohorunja rady. W sudobjach za wotpadki w zjawnym rumje je zwjetša něšto k žranju. Někotři je samo zaměrnje picuja.

Šup a čłowjek

Sylne rozšěrjenje šupa je wosebje problem za wobsedzerjow a wobydlerjow domow, ale tež za ratarjow, wosebje za tych, kiž plahuja wosebite kultury kaž sad abo wino. Tu móža hospodarske škody nastać, dokelž žeru šupy plody a wobškodžeja rostliny. Šupy zadobuwaja so do domow, dokelž pytaja za kutami, hdžež móža spać a swoje młódzata měć. Husto krosnuja so při tym hač na třěchu po wulijawach abo po muri so pleacacych rostlinach kaž džiwim winje abo blušču. Pytaja za njezawrjenym wuhladkom abo za škałobami w kryću. Tute powjetšuja ze swojimi přědnimi pazoramami, doniž njemóža přez nje přelězć. Nětko pak móže tež woda do domu bžeć a wulke škody načinjec. Hdyž je so šup jónu na łubi zaměstnił, wobškodzuje wón mjezywjerchi, izolaciske materialije a składowane mačizny z tym, zo twari sej kuty k spanju a hladanju swojich młódzatow. Twarjenja, kiž je šup jónu wobsydlił, so tež rady wot dalšich přiwozmu. Jako rubježnicy njejsu runjewon přijomni susodža! Dokelž šupy nikomu njeslušēja, rěka to, zo so škody, kotrež zawinuja, wot třěch njezarunaja.

Rozrisanje konflikta a škit

Hdyž wotstroniće škody a latriny, zwjazajće sej škit za hubu a nós a tykńće sej rukajcy. Šupy móža črjewule (Spulwürmer) měć, kotrež tež na čłowjeka přěndu. Tohodla tykńće howna do měška, kiž wodu njepřepušća, zawjazajće jón a čisńće měšk, škit za hubu a wužiwane rukajcy do zbytnych wotpadkow. Wumyjće sej po tym dokładnje ruce a wupłokajće drasty, kiž sće wužiwali. Džiwajće na to, zo so džěči wotpadkam njebliža. Hdyž je so zwěšćilo, zo su so šupy něhdže zasydlili, dyrba so tak dosahnyć, zo wobkedžbuje so škit zwěrjatow. We wokolinach, hdžež njesmě so po sakskim hońtwjerskim prawje třělec, to su na př. twarjenja, zahrody, sportnišća abo pohrjebnišća, je zamołwitym dowolene, šupy z paslemi łójic, kiž zwěrjata njezabija. Popadnjene zwěrjata njesmědža so wjace na swobodu pušćić! Morjenje zwěrjatow je jenož wosobam dowolene, kiž su za to wukmanjene (na př. skótni lékařarjo, hajnicy)! Njespytajće, šupa z ruku dosahnyć. Džiwajće

na to, zo džěči zwěrjatam přebliško njepřinđu. Njespytajće tež ženje, šupa wot psa dosahnyć dać! To je prawnisce dla škitu zwěrjatow zakazane! Šupy drje su spťóšiwje zwěrjata, ale zamóža so sylnje wobarać. Wone drje budu skerje psa zranić abo samo morić hač nawopak. Pytajće džěry, přez kotrež je šup do twarjenja zalěž a zamazajće je wulkomyslnje. Hewak je znawawobsydenje přez dalše chětro wěšte. Zwěrjata wučěrici chcyć přez haru, swěcu a wottrašenje (na př. z čłowječimi wlosami, wc-kamjenjemi) so zwjetša njeporadži.

Zo byšće zasydlenju njewitaneho hosća zadžěwali, měli mjez druhim sčěhowace naprawy wobkedžbować:

- móžnu žratwu redukować (na př. kuchinske wotpadki nic na kompostowu hromadu sypać, zawrjene spěšnokompostery wužiwać, tony za wotpadki zamkać abo ze sylnymi gumijemi zawěšćec, žratwu za kóčki a psy nic wonka stejto wostajić)
- wulijawy při zemi 1,0 m wysoko z hladkim blachom zakryć
- zachody za kóčki do domu a wuhladka w nocy kruće zawrěć
- po fasadach so pleacace rostliny, po kotrychž móhli šupy łazyć, wotstronić
- hałuzu a štomu, kiž w bliskosći twarjenjow rostu, tak daloko skrótsić, zo njesahaja bliže hač 1,0 m k twarjenju
- domjace zwěrjata prawidlownje sčěpic a na wački w črjewach přepytować dać.

Na koho móžće so wobroćić? Při problemach ze šupami wobroćće so na delnje přirodoškitne a hońtwjerske zarjady wokrjesow abo městow bjez wokrjesa.

Informacije k inwaziwnym družinam: EU-postajenje 1143/2014, lisćinu Unije a sakski krajny koncept wo wobchadze z inwaziwnymi družinami, kiž su hižo w přirodze daloko rozšěrjene, namakaće pod www.natur.sachsen.de/IAS